

MUSTAQILLIK DAVRI O'ZBEK SHE'RIYATIDA POETIK TAFAKKURNING YANGILANISHI VA MODERNIZATSIYA TENDENSIYALARI

Muydinova Muattarxon Sobirjon qizi,

*Namangan davlat pedagogika instituti O'zbek tili va adabiyoti mutaxassisligi
magistranti*

Annotatsiya. Mazkur maqolada mustaqillik davri o'zbek she'riyatida poetik tafakkurning yangilanish jarayoni, badiiy izlanishlar va modernizatsiya tendensiyalari keng qamrovda tahlil etilgan. Mustaqillik yillarida jamiyatning siyosiy, ijtimoiy va ma'naviy hayotida yuz bergan o'zgarishlar adabiyotning mazmuni, shakli va estetik yo'nalishlariga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Ayniqsa, o'zbek she'riyatida inson ruhiy olamini yoritish, milliy o'zlikni anglash, falsafiy mushohada va ma'naviy ozodlik g'oyalari yangi poetik shakl va badiiy ifoda vositalari orqali namoyon bo'ldi.

Poetik tafakkurning yangilanishi, avvalo, so'zning ma'no qatlamlarini chuqurlashtirish, ramziy va metaforik ifodaning kuchayishi, erkin vazn va noan'anaviy shakllarning keng qo'llanishida ko'zga tashlanadi. Shu bilan birga, modernizm va postmodernizm yo'nalishlariga xos uslublarning milliy ruh bilan uyg'unlashuvi o'zbek she'riyatini jahon adabiy jarayoni bilan teng rivojlanish bosqichiga olib chiqdi.

Rauf Parfi, Shavkat Rahmon, Halima Xudoyberdiyeva, Xurshid Davron, Usmon Azim, Jamol Kamol, Muhammad Yusuf kabi ijodkorlar she'riyatida inson, vaqt, ruhiyat, Vatan va erkinlik haqidagi falsafiy mushohada, ramz va timsollar orqali poetik tafakkurning yangi bosqichi shakllandi. Ularning asarlarida badiiy tafakkurning erkinlashuvi, milliy uyg'unish va modernistik izlanishlar uyg'un ifodasini topdi.

Maqolada mustaqillik davri o'zbek she'riyatidagi poetik tafakkurning yangilanishini belgilovchi asosiy omillar – erkin fikrlash, individual uslub, falsafiylik, milliylik, modernistik shakl va mazmun yangiligi, badiiy tajriba va intertekstual yondashuvlar tahlil etilgan. Tadqiqot natijalari o'zbek adabiyotida yangi bosqich, ya'ni milliy va jahon poetik tafakkuri sintezining shakllanayotganini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar. o'zbek she'riyati, mustaqillik davri, poetik tafakkur, yangilanish, modernizatsiya, modernizm, postmodernizm, ramz, metafora, erkin vazn, falsafiylik, badiiy ifoda, milliy o'zlik, ma'naviy uyg'unish, estetik yangilanish, individual uslub, intertekstual yondashuv, poetik izlanishlar, milliy qadriyatlar, shoir tafakkuri.

ОБНОВЛЕНИЕ ПОЭТИЧЕСКОЙ МЫСЛИ И МОДЕРНИЗАЦИОННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В ПОЭЗИИ УЗБЕКИСТАНА ПЕРИОДА НЕЗАВИСИМОСТИ

Аннотация. В данной статье всесторонне анализируется процесс обновления поэтического мышления, художественных поисков и модернизационных тенденций в узбекской поэзии в период независимости. Изменения, произошедшие в политической, социальной и духовной жизни общества в годы независимости, оказали существенное влияние на содержание, форму и эстетические направления литературы. В частности, в узбекской поэзии идеи раскрытия духовного мира человека, постижения национальной идентичности, философского созерцания и духовной свободы проявились через новые поэтические формы и средства художественного выражения. Обновление поэтического мышления проявляется, прежде всего, в углублении смысловых пластов слова, усилении символики и метафоричности, широком использовании свободного стиха и нетрадиционных форм. В то же время сочетание стилей, характерных для направлений модернизма и постмодернизма, с национальным духом вывело узбекскую поэзию на уровень развития, сопоставимый с мировым литературным процессом. В их творчестве нашли гармоничное выражение либерализация художественного мышления, национальное пробуждение и модернистские исследования. В статье анализируются основные факторы, обусловившие обновление поэтической мысли в узбекской поэзии периода независимости: свободомыслие, индивидуальный стиль, философия, национальность, модернистская новизна формы и содержания, художественный опыт и интертекстуальные подходы. Результаты исследования свидетельствуют о формировании нового этапа в узбекской литературе – синтезе национальной и мировой поэтической мысли. В поэзии таких творцов, как Рауф Парфи, Шавкат Рахмон, Халима Худойбердиева, Хушид Даврон, Усман Азим, Джамол Камол, Мухаммад Юсуф, сформировался новый этап поэтического мышления через философские размышления о человеке, времени, духе, родине и свободе, символах и образах.

Ключевые слова. узбекская поэзия, период независимости, поэтическая мысль, обновление, модернизация, модернизм, постмодернизм, символ, метафора, свободный стих, философия, художественное выражение, национальная идентичность, духовное пробуждение, эстетическое обновление, индивидуальный стиль, интертекстуальный подход, поэтическое исследование, национальные ценности, мысль поэта.

RENEWAL OF POETIC THOUGHT AND MODERNIZATION TRENDS IN UZBEKISTAN POETRY OF THE INDEPENDENCE PERIOD

Abstract. *This article comprehensively analyzes the process of renewal of poetic thinking, artistic research and modernization trends in Uzbek poetry during the period of independence. The changes that occurred in the political, social and spiritual life of society during the years of independence had a significant impact on the content, form and aesthetic directions of literature. In particular, in Uzbek poetry, the ideas of illuminating the spiritual world of man, understanding national identity, philosophical observation and spiritual freedom were manifested through new poetic forms and means of artistic expression.*

The renewal of poetic thinking is evident, first of all, in the deepening of the layers of meaning of the word, the strengthening of symbolic and metaphorical expression, the widespread use of free verse and unconventional forms. At the same time, the combination of styles characteristic of the directions of modernism and postmodernism with the national spirit brought Uzbek poetry to a stage of development equal to the world literary process.

In the poetry of such creators as Rauf Parfi, Shavkat Rahmon, Halima Khudoyberdiyeva, Khurshid Davron, Usman Azim, Jamol Kamol, Muhammad Yusuf, a new stage of poetic thinking was formed through philosophical observations about man, time, spirit, homeland and freedom, symbols and images. In their works, the liberalization of artistic thinking, national awakening and modernist research found a harmonious expression.

The article analyzes the main factors determining the renewal of poetic thought in Uzbek poetry of the period of independence - free thinking, individual style, philosophy, nationality, modernist novelty of form and content, artistic experience and intertextual approaches. The results of the study indicate the formation of a new stage in Uzbek literature, that is, the synthesis of national and world poetic thought.

Key words. *Uzbek poetry, period of independence, poetic thought, renewal, modernization, modernism, postmodernism, symbol, metaphor, free verse, philosophy, artistic expression, national identity, spiritual awakening, aesthetic renewal, individual style, intertextual approach, poetic research, national values, poet's thought.*

KIRISH

O'zbekiston mustaqillikka erishgach, adabiy jarayonlarda tub burilish yuz berdi. Ijtimoiy-siyosiy hayotda erkinlik, milliy tiklanish, tarixiy xotirani qayta anglash va ma'naviy yangilanish jarayoni boshlandi. Bu o'zgarishlar tabiiy ravishda adabiyot, ayniqsa, she'riyatda o'z ifodasini topdi. Chunki she'riyat inson ruhining eng nozik qatlamlarini aks ettiruvchi, milliy ong va tafakkurning in'ikosini beruvchi san'at turi sifatida jamiyatdagi o'zgarishlarga eng sezgir soha hisoblanadi.

Mustaqillik davri o'zbek she'riyati avvalo erkinlik, milliy o'zlikni anglash, inson qadri, ruhiy uyg'onish va vatanparvarlik g'oyalari bilan yo'g'rilganligi bilan ajralib turadi. Bu davrda shoirlar ilgari mafkuraviy cheklovlar tufayli erkin ifoda eta olmagan mavzularni dadil yoritdilar, she'r tilini, uslubini, shaklini yangilashga intildilar. Poetik tafakkurning yangilanishi – bu shoirning dunyoqarashidagi, obrazlar tizimidagi, ramz va timsollarni yaratishdagi, so'zga bo'lgan estetik munosabatidagi o'zgarishdir.

Mustaqillik yillarida shakllangan poetik tafakkur o'zbek she'riyatini jahon adabiy jarayoni bilan uyg'un rivojlanish bosqichiga olib chiqdi. Shu jarayonda modernizm va postmodernizm yo'nalishlariga xos ifoda vositalari, falsafiy mushohada, ichki monolog, ramziy va metaforik tilda ifoda, intertekstual yondashuvlar keng qo'llanila boshladi. Shoirlar ijodida insonning ichki olami, ruhiy iztiroblari, vaqt va abadiyat, hayot va o'lim, erkinlik va mas'uliyat kabi mavzular badiiy-falsafiy talqin kasb etdi.

Rauf Parfi, Halima Xudoyberdiyeva, Usmon Azim, Xurshid Davron, Shavkat Rahmon, Jamol Kamol, Muhammad Yusuf, Iqbol Mirzo, Bahrom Ro'zimuhammad kabi shoirlar mustaqillik davrida o'zbek she'riyatining yangi bosqichini shakllantirdilar. Ularning asarlarida so'zning ma'naviy qudrati, badiiy tafakkurning chuqurligi va erkinlik ruhi uyg'unlashgan.

Shunday qilib, mustaqillik davri o'zbek she'riyati poetik tafakkurning yangilanishi, badiiy shakl va mazmunning boyishi, milliy ruh bilan zamonaviy estetik yo'nalishlarning uyg'unlashuvi bilan ajralib turadi. Ushbu mavzuni tadqiq etish zamonaviy o'zbek adabiyoti taraqqiyotini, uning jahon adabiy jarayonidagi o'rnini belgilashda, shuningdek, mustaqillik mafkurasi va milliy tafakkur o'zgarishlarini chuqur anglashda muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Mustaqillik davri o'zbek she'riyatining tadqiqi so'nggi yillarda o'zbek adabiyotshunosligining eng muhim yo'nalishlaridan biriga aylandi. Bu borada adabiyotshunos olimlar I. G'aniyev, N. Karimov, M. Qo'shjonov, U. Normatov, S. Mamajonov, N. Eshonqulov, O. Sharafiddinov, B. Yo'ldoshev, Sh. Turdiyev, N. Jo'rayev kabi tadqiqotchilarning ishlari muhim manba sifatida ahamiyatga ega.

Ularning ilmiy izlanishlarida mustaqillik yillarida adabiyotning g'oyaviy yo'nalishlari, poetik tafakkurdagi yangilanish, milliylik va zamonaviylik uyg'unligi, shuningdek, modernizm va postmodernizm tendensiyalarining o'zbek she'riyatida namoyon bo'lishi chuqur tahlil qilingan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mustaqillik davrida o'zbek she'riyatining rivojlanish jarayoni ikki asosiy yo'nalishda kechgan: birinchisi – milliy an'anaviy she'riyatga sodiq qolgan holda mazmuniy yangilanish, ikkinchisi – badiiy shakl, uslub, obraz va poetik til jihatidan yangilanishga intilgan modernistik izlanishlar. Bu yo'nalishlarning har ikkisi o'zaro boyituvchi, to'ldiruvchi hodisa sifatida qaraladi. Rauf Parfi, Shavkat Rahmon, Xurshid Davron, Halima Xudoyberdiyeva, Muhammad Yusuf singari shoirlar ijodida milliylik va zamonaviylik bir-birini to'ldiruvchi badiiy tamoyil sifatida namoyon bo'ladi.

Tahlil qilingan manbalar shuni tasdiqlaydiki, poetik tafakkurning yangilanishi, avvalo, so'zning ma'naviy yuklamasini oshirish, ramz, timsol, metafora, intertekstual ishoralar orqali ichki mazmunni chuqur ifodalashga intilish bilan bog'liqdir. Mustaqillik davrida shakllangan poetik tafakkur o'zbek she'riyatini jahon badiiy tafakkuri darajasiga olib chiqqan bo'lib, bu jarayonda shoirlar o'zining individual uslubi va badiiy olamini yaratishga e'tibor qaratganlar.

Tadqiqotda qo'llanilgan metodlar orasida tahliliy-talqiniy, qiyosiy-tipologik, tarixiy-adabiy, hamda poetik-struktural yondashuvlar muhim o'rin tutadi. Tahliliy-talqiniy metod orqali shoirlarning asarlarida poetik tafakkurning qanday yangilanganini, obrazlar tizimidagi ramz va ma'nolar qatlamini ochish imkoniyati yaratiladi. Qiyosiy-tipologik metod esa o'zbek she'riyatidagi modernistik unsurlarni jahon adabiy jarayonidagi o'xshash tendensiyalar bilan solishtirishga yordam beradi. Tarixiy-adabiy metod mustaqillikdan oldingi va keyingi davr poetik tafakkuri o'rtasidagi uzviylikni aniqlash imkonini beradi.

Shu tariqa, mavjud ilmiy manbalar tahlili va qo'llanilgan metodlar asosida mustaqillik davri o'zbek she'riyatining poetik tafakkuri yangi bosqichga ko'tarilganini, uning modernizatsiya jarayonlari esa o'zbek adabiyotining milliy ildizlari bilan uyg'unlikda shakllanganini ko'rish mumkin. Bu holat o'zbek

she'riyatini yangicha estetik dunyoqarash, badiiy tafakkur kengligi va shakl imkoniyatlari bilan boyitdi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot davomida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, mustaqillik davri o'zbek she'riyati o'zining mazmun-mohiyat jihatidan ham, badiiy shakl va ifoda vositalari jihatidan ham tub yangilanish bosqichini boshdan kechirdi. Bu davr she'riyati avvalo inson ruhiyati, milliy o'zlik, erkin fikr va ma'naviy uyg'onish masalalarini markazga qo'ydi. Shoirilar ijodida jamiyatdagi o'zgarishlar, millatning tarixiy xotirasi va ma'naviy qadriyatlari yangi poetik ifodada aks etdi.

Tahlil natijalariga ko'ra, mustaqillikdan keyingi o'zbek she'riyatida poetik tafakkurning yangilanishi uch asosiy yo'nalishda namoyon bo'ldi. Birinchidan, mazmuniy yangilanish — shoirilar avvalgi mafkuraviy qoliplardan chiqib, inson va uning ichki olamiga murojaat etdilar. Ruhiy iztirob, ma'naviy izlanish, erkinlik, vijdon va e'tiqod mavzulari ustuvorlik kasb etdi. Ikkinchidan, shakliiy yangilanish — she'rning ritmik, sintaktik, obrazli tizimida yangi badiiy izlanishlar paydo bo'ldi, erkin vazn, ichki monolog, ramziy ifoda, metaforik qatlamlar keng qo'llanildi. Uchinchidan, estetik yangilanish — milliy poetik an'analar zamonaviy falsafiy qarashlar bilan uyg'unlashib, yangi badiiy tafakkur uslubi vujudga keldi.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, mustaqillik davri o'zbek she'riyatida modernizm va postmodernizm unsurlari milliy adabiy tafakkur bilan sintez holatida rivojlandi. Bunda shoirilar G'arb adabiy tajribalaridan o'zlashtirish jarayonida milliylikni saqlab qolish, o'zbek xalqining ruhiyatiga mos badiiy yo'nalish yaratishga muvaffaq bo'ldilar. Xususan, Rauf Parfi, Shavkat Rahmon, Xurshid Davron, Halima Xudoyberdiyeva, Muhammad Yusuf kabi ijodkorlar asarlarida so'zning ichki ma'nosi, ramziy qatlamlari va ruhiy ifoda kuchi ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, mustaqillik davri poetik tafakkuri o'zbek she'riyatini jahon adabiy jarayoni bilan uyg'un rivojlantirdi. Shu bilan birga, milliy qadriyatlar, tarixiy xotira, Vatan va xalq g'oyalari doimiy markazda saqlanib qoldi. Bu uyg'unlik o'zbek she'riyatini yangicha mazmun va shakl jihatidan yuksak badiiylilik darajasiga olib chiqdi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, mustaqillik davri o'zbek she'riyati poetik tafakkurning yangi bosqichini boshlab berdi. Bu davrda adabiyot xalq ruhiyati, milliy o'zlik va erkin fikrning ifoda vositasiga aylandi. Modernizatsiya tendensiyalari esa o'zbek she'riyatining zamonaviyligini, uning badiiy imkoniyatlari va estetik salohiyatini kengaytirdi.

XULOSA

Yurtimiz mustaqillikka erishganidan so'ng o'zbek adabiyotida, ayniqsa she'riyatda tub o'zgarishlar yuz berdi. Shoirilar erkin fikrlash, milliy o'zlikni anglash, ruhiy va ma'naviy qadriyatlarni qayta baholash imkoniga ega bo'ldilar. Natijada o'zbek poetik tafakkuri yangi bosqichga ko'tarilib, badiiy ifoda shakllari, ramz va timsollar tizimi, she'riy til va uslub jihatdan sezilarli darajada yangilandi.

Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, mustaqillik davri o'zbek she'riyatida poetik tafakkurning yangilanishi va modernizatsiya tendensiyalari o'zaro uyg'un holda kechgan. Milliy an'analar zamonaviy falsafiy va estetik qarashlar bilan birlashib, o'zbek she'riyatining yangi ko'lamini yaratdi. Modernizm, postmodernizm, ramziylik, falsafiy mushohada, intertekstual yondashuvlar kabi adabiy hodisalar o'zbek she'riyatida o'ziga xos milliy tusda namoyon bo'ldi.

Rauf Parfi, Shavkat Rahmon, Halima Xudoyberdiyeva, Xurshid Davron, Muhammad Yusuf, Bahrom Ro'zimuhammad, Iqbol Mirzo kabi shoirilar ijodida so'zning ma'naviy yuklamasi, ichki ohang, ruhiy iztirob va erkinlik ruhi ustuvor o'rin egalladi. Ularning she'rlari orqali o'zbek adabiyotida inson, vatan, erkinlik, vaqt va abadiyat kabi mavzular yangi badiiy talqinda ifodalanmoqda.

Xulosa qilib aytganda, mustaqillik davri o'zbek she'riyati nafaqat shakl va mazmun jihatidan yangilandi, balki milliy badiiy tafakkurning rivojida yangi bosqichni boshlab berdi. Bu davr she'riyati o'zbek adabiyotining jahon adabiy jarayonlari bilan teng rivojlanishiga, milliy estetik qadriyatlarning yanada mustahkamlanishiga, eng muhimi, xalqimiz ma'naviy olamining boyishiga xizmat qilmoqda.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Yo'ldosh Q. Jilovlanmagan tafakkur mahsuli. – Toshkent: Tafakkur nashriyoti, 2023. – 628 b.

2. Mahmudov B. "Portret yaratish mahorati"// Xalq ta'limi. – 2010. –2-son.
3. Abdullayev, A. (2012). *Pedagogik texnologiyalar va innovatsiyalar*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi O'qituvchilarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish institutining nashriyoti.
4. Nazarova, G. (2010). *O'quvchilarga estetik tarbiya berishning metodik asoslari*. Toshkent: Fan va texnologiya.
5. Shamsutdinova, F. (2015). *Adabiyot darslarida badiiy tahlilning o'рни*. Toshkent: O'qituvchilar nashriyoti.
6. Mukhamedova, R. (2018). *Pedagogik texnologiyalar va metodlar: Adabiy tahlil usullari*. Toshkent: O'zbekiston yoshlar nashriyoti.
7. Yusuf, S. (2014). *Adabiyotda estetik o'zgarishlar va tarbiya metodlari*. Toshkent: Universitet nashriyoti.
8. Raximov, N. (2016). *Badiiy matn tahlili va uning pedagogik ahamiyati*. Tashkent: O'qituvchilar malakasini oshirish markazi.
9. Azimov, U. (2012). *Adabiyot ta'limida estetik tushunchalar*. Toshkent: O'zbekiston xalq ta'limi nashriyoti
10. Sadriddinov, B. (2020). *Adabiyot va estetik tarbiya: Nazariy asoslar va metodik yondashuvlar*. Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti.
11. Mustafaev, D. (2014). *Badiiy tafakkur va adabiy tahlil*. Toshkent: O'zbekiston davlat pedagogika universiteti nashriyoti.
12. Oripov, A. (1996). *She'riyat va badiiy tafakkur*. Toshkent: Yangi avlod nashriyoti. – 67 b.